

KÖNYVISMERTETÉS — BUCHBESPRECHUNGEN

G. Evelyn Hutchinson, 1978: An Introduction to Population Ecology
New Haven and London, Yale University Press, p. xi + 260

Legújabbban a populációökológiai kutatás egyik kezdeményezője és legnagyobb tekintélye, G. E. HUTCHINSON professzor írt ilyen témájú könyvet, melyet szakembereknek és érdeklődőknek szánt bevezetésnek nevez.

A könyv 6 nagy fejezetre oszlik. Az elsőben a populációszaporodás logisztikus görbéjének kísérletes tanulmányozásáról, a természetben végzett megfigyelésekről, a time-lag (időelcsúszásos) görbékről esik szó, a másodikban az élettáblázatokat (life table), kor- és időspecifikus túlélési görbéket, ezek kísérletes és szabadföldi vizsgálatait elemzi, részletezve egyes állatcsoportokat, így a madarakat is. A 3. fejezet az egyedsűrűség-függő és -független (density-dependent, -independent) populációszabályozó tényezőkről, az r-K szelekcióról és szaporodási stratégiákról szól, különös részletességgel a madarokról. A 4. fejezetben a kompetíció és együttélés, ennek elmélete, kísérletes bizonyításai szerepelnek, részletesebben a növényeken végzett vizsgálatokkal, az 5. fejezetben a niche-elméletéről és vizsgálatairól ír, nem hagyva ki MACARTHUR és CODY híres niche-szerkezetvizsgálatait és az újabb, többváltozós vizsgálati módszereket sem. A 6. fejezet a különböző, egymással trofikus kapcsolatban levő populációk együttélésével, az együttes oszcillálások vizsgálatával a közösség-ökológia (community ecology) felé jelent átmenetet. A könyvet rövid matematikai appendix, szerző- és faj-nemzetségmutató egészíti ki.

G. EVELYN HUTCHINSON jóvoltából a hiányolt magas színvonalú populációökológiai könyvet olvashatjuk.

Dr. Lövei Gábor

Nadra Emil, 1972: Catalogul Sistematic al Colectiei Ornitologice a Muzeului Banatului Timisoara 1878—1970 — Systematischer Katalog der Ornithologischen Sammlung des Banater Museums Timisoara 1878—1970

Timisoara, p. 159, 5 fénykép, 1 térkép

1944-ben a múzeum alapítója, HERMAN OTTÓ egykori munkatársa LINTIA DÉNES adta ki a múzeum első katalógusát. Azóta a gyűjtemény lényegesen gyarapodott, 1970-ben 2622 madarat őriznek, amiből 853 példány felállított, a többi bőr. Az anyag túlnyomó többségét a Bánátban gyűjtötték, de sok példányt Dobrudzsában. Akad ebben bánáti rózsás gödény, kis kárókatona, énekes hattyú, ásólúd, üstökös réce, kis héja (6 db), keleti sas, dögkeselyű, barát- és fakó keselyű, kerecsensólyom (10 db), reznek (2), tavi cankó, mindkét víztaposó, csüllő, kacagó csér (4), gatyás és törpe kuvik, karvalybagoly, fehérhátú fakopáncs (9), hőcsík (5), szirti fecske, rövidujjú pacsirta (3), kucsmás billegető, vízirigó (16), halvány geze, déli hantmadár stb. Különösen ki kell emelni, hogy őriznek még egy rettyezáti saskeselyűt, valamint 5 példányt a szirtifogolyból. Mindkettő ma már eltűnt a Déli-Kárpátokból.

A katalógus második része a 217 példány külföldi madarat sorolja fel.

K. A.

Berthold, P.—Bezzel, E.—Thielcke, G.—etc. 1974: Praktische Vogelkunde. Empfehlungen für die Arbeit von Avifaunisten und Feldornithologen

Kilda Verlag, Greven, Westf. p. 144, 14 foto, 5 ábra

A neves szerzőgárda által összeállított könyv a szabad természetben végzett madártani munka praktikumával foglalkozik. Első fejezetében felveti a kérdést, napjainkban

van-e még szükség faunisztikai kutatásra. Igenlő választ követően részletesen foglalkozik továbbá a megfigyelőmunka módszereivel, technikai segédeszközeivel, szakmai és etikai vonatkozásaival. A kutatóintézetek mellett működő és társadalmi segítséget nyújtó amatőr ornitológusok képzésének kiváló felkészülési lehetőséget nyújt ez a könyv, amelynek magyar fordítása is kívánatos lenne, tekintettel nagy gyakorlati használhatóságára.

K. A.

Prof. Dr. Erik Kumari, 1977: Der Regenbrachvogel

Die Neue Brehm Bücherei. H. 501. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt, p. 64

A rövid monográfia jó összefoglalót nyújt a hazánkban csak mint átvonulónak ismert kis pölingről. A színleírás után az ismert észti ornitológus a faj elterjedésével, majd a biotóp leírásával foglalkozik részletesen. Saját eredményeit ismerteti elsősorban a szaporodással kapcsolatos részben. Az egyes párok az érkezéskor vagy közvetlenül azt megelőzőleg alakulnak ki. A fészkek a nedves lápokon vannak, a tojások a nagy pöling tojásaihoz hasonlítanak, de kisebbek annál. A teljes alj csaknem mindig 4 tojásból áll, de kivételes esetekben 3 vagy 5 is lehet. A költési időszak Észtországban és Lettországban május első felére esik, Skandinávia északi részén csak június első felében találtak teljes aljakat. A táplálkozást ismertető fejezet anyagát elsősorban a gyomortartalmak analíziséből meríti. Külön említi a szerző Bereztk anyagát (69 gyomortartalom), ahol a kis pölingek a szegedi Fehér-tó környékén a tavaszi vonulás idején 81,6%-ban egyenesszárnyúakat zsákmányoltak. Külön fejezetek ismertetik a vonulást, illetve a telelést, ahol szerző nagy gonddal szedte össze az irodalmi adatokat. Táblázat ismerteti a gyűrűzések eddigi eredményeit, majd a viselkedéssel kapcsolatos rész zárja a füzetet, amelyet irodalmi összefoglaló és 25 ábra, illetve szép fotó gazdagít.

S. E.

Ferianc, O., 1977: Vtáky Slovenska. 1.

Bratislava, 682 p., 128 ábra, 7 színes és 4 fekete-fehér tábla

Igen szép kiállításban adta ki a Szlovák Tudományos Akadémia Szlovákia madarairól szóló munka első kötetét. A szerző már a kissé szokatlan Wolters-féle rendszerezést vette át.

Az általános részben foglalkozik a madarak fogalmának meghatározásával, a madarak külső és belső felépítettségével. Fejezeteket szentel a madarak ökológiájának, állatföldrajzának, metodikájának, megadja a rendek határozókulcsát.

Az egyes fajokról szóló tárgyalás rendkívül részletes, igen sok adatot sorol fel. Beszámoló: leírás, méretek (eredetiek), előfordulás és vonulás, biotóp, fészkelés, táplálkozás.

Számunkra is igen örvendetes, hogy részletes betekintést nyerhetünk északi szomszédunk madárvilágába.

K. A.

H. Schönfeld, 1978: Der Weidenlaubsänger

Die Neue Brehm Bücherei. Nr. 511, A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt, p. 136

A hazai erdőkben, parkokban és ligetekben is gyakori csilp-csalp fűzike monografikus feldolgozása feltétlenül érdeklődésre tart számot a magyar ornitológusok körében is. Az általános bevezetés után a szerző áttekintést ad a *Phylloscopus* fajokról, majd a csilp-csalp fűzike élőhelyével és ökológiájával foglalkozik részletesen. Megjegyzi, hogy éppen a faj nagy elterjedése miatt e téren nagyon nehéz általános érvényű szabályt felállítani. Táblázat szemlélteti a három közép-európai fűzikefaj habitatjainak főbb jellemzőit. Részletes fejezet ismerteti ezután a csilp-csalp fűzike táplálkozásmódját, táblázatok foglalják össze az eddig közölt táplálékvizsgálati eredményeket. Részletesen analizálja a szerző a különböző hangokat, többek között az ének öt különféle alkalomra szóló változatát különbözteti meg. Ugyanilyen részletességgel elemzi a fiatal madarak hangjait is, bár kétséges, hogy a betűkkel is ábrázolt hangadások alapján a magyar olvasó is tájékozódni tud-e a sokszor nagyon is hasonló hangtípusok között? A fűzike sűrűségviszonyaival kapcsolatban saját megfigyelések és az irodalom alapján készít táblázatot, amelyben erdő-típusok szerint közöl adatokat. Igen részletes fejezet foglalkozik a csilp-csalp fűzike költésbiológiájával. A fiókák etetését például elsősorban a tojó végzi, a napi etetések gyakorisága a kicsinyek fejlődésével arányosan növekszik. A 11–13 napos fiókák óránként 27–35 alkalommal kapnak eleséget, elsősorban a tojó révén. A csilp-csalp fűzike elsőszámu természetes ellensége a karvaly, UTTENDÖRFFER vizsgálataiban 299 eset áll szemben 8 egyébbel (gyöngybagoly, törpekuvík stb.). Az európai állomány a mediterráneumban,

ill. Észak-Afrikában telel, ahol a hímek rendszeresen énekelnek. A szerző végül a csilp-csalp fűzike fogásának módjait ismerteti, az utolsó fejezet rész a tartás gyakorlati problémáival foglalkozik. A munkát 58 fénykép és 61 ábra gazdagítja.

S. E.

F. Haverschmidt, 1978: Die Trauerseeschwalbe

Die Neue Brehm Bücherei. Nr. 508, A Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt p. 74.

A holland szerző saját évtizedes megfigyelései és az irodalom alapos áttanulmányozása után állította össze a kormos szerkő monográfiáját. Az európai elterjedésről szóló fejezetben kiemeli, hogy az állományok erősen megfogytak, sürgős védelmi intézkedésekre van szükség. Kár, hogy a magyar állomány helyzetéről éppen csak említést tesz „helyenként még gyakori” megjegyzéssel, holott olyan hazai megfigyelőkkel (pl. KAPOCSY Gy.) folytatott levelezés kapcsán, akik ezzel a fajjal behatóan foglalkoztak, nyilván sokkal jobb képet kaphatott volna a magyarországi állomány eloszlásáról és helyzetéről. A szerző az elterjedési adatok után a faj biológiáját ismerteti, majd a költésbiológiájával foglalkozik. Részletesen tárgyalja a kormos szerkő vonulását, ismerteti a jelentősebb megkerülési adatokat és megállapítja, hogy sokkal nagyobb mennyiségeket kell megjelölni ahhoz, hogy a vonulási útvonalról és a telelőhelyekről pontos képet kapjunk. Magyar vonatkozásban SCHENK jelöléseit emeli ki. A fogáshoz az élő csalmadarakkal kombinált, nagy hálókkal operáló, olasz módszert ajánlja. Külön fejezet foglalkozik a kormos szerkő védelmi problémáival.

A füzetet 23 fénykép és három, a gyűrűzések eredményeivel kapcsolatos térkép egészíti ki.

S. E.

W. Baumgart, 1978: Der Sakerfalk

Die Neue Brehm Bücherei. Nr. 514, A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt, pp. 159.

A kerecsennel, a hazai madárfauna egyik féltve őrzött büszkeségével, terjedelmes monográfia foglalkozik a berlini szerző tollából, aki adatait elsősorban bulgáriai tanulmányai idején, valamint ugyanott tett későbbi kutatóutak alkalmával gyűjtötte. Nagyon alapos a leíró fejezet, amely a madár méreteivel, a tollazattal és annak változásával ismeret meg bennünket, de nem kevésbé jó az a rész sem, mely a terepen történő felismerést tárgyalja. Az európai elterjedést elemezve, többek között BRINK nyomán térképet közöl az ürge elterjedéséről és utal a két faj kapcsolatára; leszögezve, hogy az európai költőhelyek környékén mindig megtalálható a madár egyik fő táplálékát jelentő ürge is. Részletesen ír ezután az európai kerecsen táplálék-összetételéről, a zsákmányszerzés módjáról, majd ismerteti az ázsiai táplálkozási adatokat. Döntő súllyal itt is két ürgefaj, főként a *Citellus pygmaeus*, kisebb részben a *C. maximus* szerepel, de egyéb rágcshalók mellett madarakat és gyíkokat is rendszeresen zsákmányolnak az ázsiai kerecsenek. Részletes fejezet tárgyalja a faj költésbiológiáját, ahol hazai vonatkozásban TAPPER adatait említi. Bécsy dolgozata későbbi megjelenése miatt sajnos már nem kerülhetett a szövegbe.

A rendkívül alapos feldolgozás hibája — véleményem szerint —, hogy túlságosan is nagy teret szentel a solymászati vonatkozásoknak. A közölt kerecsenek — kevés kivétellel — szintén idomított madarakat ábrázolnak. Közismert tény, hogy a kerecsen állományát Közép-Európában elsősorban a tudatos emberi tevékenység, a közvetett vagy közvetlen solymászat veszélyezteti. Ezt a szerző is tudja, amikor arról ír, hogy például Szlovákiában évek óta nem repülhetett ki egyetlen fióka sem az ismert kerecsenfészkekből, mert azokat rendszeresen kifosztották, és a kiszedett madarakat a határokon túl értékesítették, vagy amikor más helyen magyar vonatkozásban különböző „fészekrabló bandák” rivalizálásáról beszél. Éppen ezek után tűnik különösnek a sok solymászattal kapcsolatos fénykép, és az, hogy a szerző a szövegrészben is nagy teret szentel a kerecsennek mint solymászmadárnak. Ennek ösztönző hatása további kerecsenköltések pusztulását vonhatja maga után. A füzetben egyébként 74 fotó és 1 színes tábla szerepel.

S. E.

Élő örökségünk, génerózió, génbank

Szerkesztette: Dr. Sterbetz István. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1979. p. 194

A Biológiai Környezetünk Védelmé sorozatban megjelent kötetben nyolc szerző foglalkozik a génvédelem szerteágazó, időszerű kérdésével. Baktériumoktól a gerinces állatokig

felosztott fejezetekben tárgyalják az egyes csoportokat és a géntartalékok szervezett megőrzése érdekében létesített nemzetközi intézményeket. Az újszerű téma az élővilág megőrzésének genetikai, környezetvédelmi, természetvédelmi és gazdasági problémáit kísérleti jellegű írásként próbálja összefoglalni könnyed, népszerűsítő hangvétellel, gondolatébresztő megvilágítással.

S. E.

AQUILA—INDEX

INDEX ALPHABETICUS AVIUM

- Accipiter gentilis* (57), (66)
Accipiter gularis (52)
Accipiter nisus (57), 124
Acrocephalus agricola (73 – 84), 85
Acrocephalus arundinaceus 128
Acrocephalus dumetorum (75 – 76), (78 – 79), (81)
Acrocephalus palustris (75 – 76), (78 – 81)
Acrocephalus schonobaenus (104 – 105), 129
Acrocephalus scirpaceus (74 – 76), (78 – 79), 128 – 129
Actitis hypoleucos (45), (58), (66)
Aegithalos caudatus (56), (60 – 61), (63), (70)
Aegolius funereus (29), 33
Alauda arvensis (47), (53), (59), (102), (104), (106 – 107)
Alcedo atthis 127
Alectoris spp. (30), 33
Anas acuta (42 – 43), (51), (106 – 107)
Anas crecca (42 – 43), (51), 123
Anas falcata (42 – 43), (51)
Anas platyrhynchos (42 – 43), (51), (102), (104), 123
Anas querquedula (106), 123
Anaser anser 122
Anser albifrons 122
Anser fabalis 122 – 123
Anthropoides virgo (43), (52), (66)
Anthus campestris (37), (63)
Anthus godlewski (40), (49)
Anthus hodgsoni (39 – 40), (49)
Anthus gustavi (49), (55)
Anthus richardi (40), (49)
Anthus trivialis (63)
Apus apus (46)
Apus pacificus (46)
Aquila chrysaetos (57)
Aquila clanga (37), (57)
Aquila heliaca (30)
Aquila nipalensis (40), (43)
Ardea cinerea (26), (56), (65)
Ardea purpurea (26), 121
Asio flammeus (29), (105 – 107)
Asio otus (29), (102 – 103), (105)
- Athene noctua* (102 – 104)
Aythya ferina 124
- Bombycilla garrulus* 129 – 130
Bradypterus taczanovskius (39), (48), (69 – 70)
Burhinus oedicephalus (105)
Buteo buteo (57)
Buteo hemalisius (40), (43), (52), (57), (66)
Buteo lagopus (108)
- Calandrella brachydactyla* (40), (47), 91, (91 – 92)
Calandrella rufescens (40), (47), (53 – 54)
Calidris alpina 117, 125
Calidris subminuta (46), (68)
Calidris temminckii (46), (53)
Carduelis cannabina 120
Carduelis flammea 130
Carduelis spinus 120, 130
Carpodacus erythrinus (64)
Casarca ferruginea (42), (51)
Charadrius dubius (44), (52), 117
Charadrius leschenaulti (42), (44), (52), (70)
Charadrius morinellus (29)
Chloris chloris 120
Ciconia ciconia (20), (26), (102 – 103), 121 – 122
Ciconia nigra (20), (26), (57), (65)
Circus aeruginosus 124 – 125
Circus macrourus (108)
Circus pygargus (104 – 107), 109
Coccothraustes coccothraustes (64), 130
Coloeus daurica (56), (60), (67)
Columba oenas (27)
Columba palumbus (27), (102 – 104)
Columba rupestris (39), (46), (58), (66)
Colymbus nigricollis (19)
Coracias garrulus (29), 33, (108)
Corvus corax (48), (51), (54), (56 – 57), (59), (66 – 67), 111 – 115, (116)
Corvus cornix (103), (106 – 107), 109
Corvus corone (56), (59), (67)
Corvus frugilegus (60), 127
Corvus monedula (102), (106)
Coturnix coturnix (102), (104)
Coturnix japonica (37), (58)

- Crex crex* (102), (104), (106)
Cuculus canorus (66)
Cyanopica cyanus (56), (60)
- Delichon urbica* (54), 127
Dendrocopos leucotos (24 – 25), (27), (58)
Dendrocopos major (24 – 25), (27), (40), (47), (58)
Dendrocopos medius (24 – 25)
Dendrocopos minor (59)
Dendrocopos praemedius (25), 33
Dendrocopos submajor (24), 33
Dendrocopos syriacus (24)
Dryocopus martius (58)
- Egretta alba* (26)
Emberiza calandra (106 – 107)
Emberiza leucocephala (38), (64)
Emberiza pusilla (55), (65), (71)
Emberiza schoeniclus (104 – 105), 131
Emberiza spodocephala (38), (65), (71)
Ephippiorhynchus senegalensis (20)
Eremophila alpestris (40), (47), (53)
- Falco amurensis* (66)
Falco cherrug (52), (57), (66)
Falco subbuteo (52), (57), (66)
Falco tinnunculus (52), (57), (66), (102 – 104)
Ficedula parva (40), (49), (51), (55), (63), (68), (70)
Francolinus sp. (29)
Fringilla montifringilla 131
Fulica atra (42), (44), 117
- Galerida cristata* (51), (53)
Gallinago gallinago (45), (53), (105 – 106)
Gallinago megala (46)
Gallinago solitaria (53)
Gallinago stenura (46)
Garrulus glandarius (56), (60)
Gavia arctica (25)
Glaucidium passerinum (29)
Gyps melitensis (29 – 30)
- Hieraetus* sp. (29 – 30)
Hirundo daurica (39), (59)
Hirundo rustica (47), (54), (59), (67), 127
Hydroprogne caspia 126 – 127
- Jynx torquilla* (25), (47)
- Lagopus atavus* (29)
Lagopus lagopus (29)
Lagopus mutus (29)
Lagopus sp. (29), 33
Lanius cristatus (50), (55), (64) (68), (70)
Lanius excubitor (108)
Lanius minor (101)
Larus argentatus (46), (53)
Larus ridibundus 117 – 118, 126
Limosa limosa (52), (106 – 107), 109
- Locustella certhiola* (48), (62)
Locustella fluviatilis (101)
Locustella luscinioides 128
Locustella naevia (102 – 105)
Luscinia caliope (38), (51), (54), (62), (68), (70)
Luscinia svecica (40), (48), (68), (70), (105), 128
- Melanocorypha mongolica* (40), (47)
Mergus connectens (29), (31), 33
Mergus merganser (29)
Mergus serrator (29)
Merops apiaster (29), 33
Milvus lineatus (51), (54), (57), (65)
Milvus migrans 124
Montifringilla davidiana (40), (50)
Motacilla alba (49), (55), (67)
Motacilla cinerea (49), (55), (64), (67), (108)
Motacilla citreola (50)
Motacilla flava (102), (104 – 105)
Muscicapa latirostris (49), (55), (68)
Muscicapa striata 129
- Nucifraga caryocatactes* (60)
Numenius arquata (44), (105 – 107), 109
Numenius minuta (42), (44), (52), (68)
Nyctea scandiaca (30)
Nycticorax nycticorax 117
- Oenanthe deserti* (48), (54)
Oenanthe isabellina (48), (54), (67), (70)
Oenanthe oenanthe (48)
Otis calmani (23), 32
Otis lambrechtii (22), 32
Otis tarda (21 – 23), (26), 32, (93 – 100), 94 – 95, 100
Otis tetrax (23), (27), 32
- Pandion haliaetus* 125
Parus ater (56), (61), (70)
Parus major (56), (60), (70 – 71), 118, 128
Parus montanus (56), (61), (63), (70)
Parus palustris (61)
Passer domesticus (50), (64), (68)
Passer montanus (50), (55), (64), (68), (102), (104)
Pelecanus onocrotalus (26)
Perdix perdix (13 – 16), 17 (102 – 104), (106)
Pernis apivorus (30)
Petronia petronia (64)
Phalacrocopax carbo (26)
Philomachus pugnax 125 – 126
Phoenicurus auroreus (62)
Phragmaticola aedon (36), (54), (62), (70 – 71)
Phylloscopus borealis (40), (49), (55), (63)
Phylloscopus collybita 119
Phylloscopus fuscatus (36), (38), (51), (54), (56), (62), (71)

- Phylloscopus inornatus* (56), (63), (70), (73)
Picoides tridactylus (24), (58)
Pica pica (56 – 57), (60), (67), (102 – 104)
Picus canus (27), (29), 33, (58)
Picus viridis (24), (27), (29), 33, (108)
Pluvialis fulvus (42), (44), (68)
Podiceps auritus (19 – 20)
Podiceps cristatus (26)
Podiceps nigricollis (26)
Porzana pusilla (43)
Prunella modularis 129
Pyrrhocorax pyrrhocorax (60), (67)
Pyrrhula pyrrhula 130

Regulus regulus (61), (63)
Remiz pendulinus (61)
Riparia riparia (48), (54), (90), 118, 128

Saxicola rubetra (71), (102), (104), (106)
Saxicola torquata (54), (62)
Scolopax rusticola (108)
Sitta europaea (56), (61)
Spatula clypeata 124
Sterna hirundo 118, 127
Sterna sandvicensis 127
Streptopelia decaocto (108)
Streptopelia orientalis (53), (58)
Strix aluco (29 – 30), 33
Strix intermedia (30), 33
Strix nebulosa (30)
Strix uralensis (29)
Sturnus vulgaris 119, 130
Surnia ulula (29), 33
Sylvia atricapilla (87 – 90), 90, 129

Sylvia borin (88 – 89)
Sylvia communis (87 – 90), 90, (102), (104 – 105)
Sylvia curruca (62), (88 – 89), 119
Sylvia nisoria (87 – 88)
Syrnhartes paradoxus (40), (46), (53)

Tadorna tadorna (42)
Tetrao conjugens (29)
Tetrao macropus (29)
Tetrao praebonasia (29)
Tetrastes bonasia (58)
Tringa brevipes (42), (45), (68)
Tringa glareola (42), (45), (53)
Tringa nebularia (45)
Tringa ochropus (45), (52), (58), (66)
Tringa stagnatilis (45), (52)
Tringa totanus (45), (106), 125
Turdus iliacus (108), 119
Turdus merula 119
Turdus naumanni (56), (61)
Turdus philomelos 118 – 119
Turdus pilaris (108)
Turdus ruficollis (56), (61)
Turdus viscivorus (108)
Tyto alba 127

Upupa epops (27), (29), (47), (66), (102 – 104)
Uragus sibiricus (38), (64), (70)

Vanellus vanellus (44), (58), (102), (104), (106 – 107), 125

Xenus cinereus (45), (53)